नैयायिकाः। फल एव शक्तिरिति मण्डनादयः। व्यापारे शक्तिरिति रत्नकोशकृत्। आख्यातस्य कर्तरि शक्तिरिति नैयायिकाः। कर्तरि शक्तिरिति शाब्दिकाः। व्यापारमात्रे शक्तिरिति मीमांसकाः। चतुर्विधविषयत्वात् तस्याश्चातुर्विध्यं शब्दशं० प्र० अवधारितं दर्शितं यथा

"जातिद्रव्यगुणक्रियाशब्दैर्धर्मैः सङ्केतवत्तया। जातिशब्दादिभेदेन चातुर्विध्यं परे जगुः"। गोगवयादीनां गोत्वादिजात्या, पशाश्वादीनां लाङ्गूलधनादिद्रव्येण, धन्यपिशुनादीनां पुण्यहेमादिगुणेन पचतिपठादीनाञ्च क्रियाणां कर्मत्वावच्छिन्नशक्तिमत्त्वाच्चातुर्विध्यमेव रूढानामिति तदुक्तं दण्ड्याचार्यैः "शब्दैरेव प्रतीयन्ते जातिद्रव्यगुणक्रियाः। चातुर्विध्यादसीमान्तु शब्दः पञ्चचतुर्विधः" इति।

तदेतन्निराकृतं तत्रैव "तदेतज्जडमूकमूर्खादीनामन्धगुण्यादीनाञ्च शब्दानामपरिग्रहापत्त्या परित्यक्तमस्माभिः"।

शक्तिग्रह पु० ६त०। शक्तेः अर्थबोधकताग्रहणेच्छायाम्।

शक्तिग्राहक पु० शक्तिं गृह्णाति ग्रह-ण्वुल्। १कार्त्तिकेये शक्तिं ग्राहयति बोधयति ग्रह-णिच् ण्वुल्। "शक्तिग्रहं व्याकरणोपमानात् कोशाप्तवाक्यात् व्यवहारतश्च। वाक्यस्य शेषाद्विवृतेर्वदन्ति सान्निध्यतः सिद्धपदस्य वृद्धाः" इत्युक्ते शक्तिबोधके २हेतौ। शक्तिग्रहप्रकारश्च शब्दशक्तिप्रकाशिकायां दर्शितो यथा

"वृद्धेतस्य ग्रहः पूर्वं वृद्धस्य व्यवहारतः। पश्चादेवोपमानाद्यैः शक्तिधीपूर्वकैरथो"। प्रथमं वृद्धेषु सङ्केतग्रहोवृद्धस्य व्युत्पन्नस्य शब्दाधीनव्यवहाराद्येव बालानां तथाहि गामानयेति केनचिद्विशिष्टेन नियुक्तः बालः व्युत्पन्नवृद्धवाक्यतोऽर्थं प्रतीत्य गवानयनं करोति तद्दोषदर्शनानो बाल इदं गवानयनं स्वतोचरप्रवृत्तिजन्यं चेष्टात्वान्मदीयवचनयानादिवदित्यनुमाय वा गवानयनप्रवृत्तिः स्वविषयधर्मिककार्यतात्मानजन्या प्रवृत्तित्वात्मिजप्रवृत्तिवदिति प्रवृत्तेर्गवानयनधर्मिककार्यतात्मानजन्यत्वं प्रसाध्य गवानयनगोचरतज्ज्ञानमसाधारणहेतुकं कार्यत्वाद्घटवदित्येवमनुमिन्वानः वृद्धपक्षितत्वाद्वाचयाच्च श्रुतं वृद्धवाक्यमेव तदसाधारणकारणत्वेनावधारयति तदनन्तरञ्च गवादिपदानां प्रत्येकमवाधोनामेन गवादिवृद्धो जनकत्वमवगत्यानतिप्रसक्तये गवादिपदैका तदवृद्धत्वं कल्पयति। व पश्चात् स्वशिष्यपानाच्छक्तिग्रहो यथा गवादिपदशक्तिधीसाचिव्येन गोत्वादिजातिदेशवाक्यात् गवयपदवाच्यत्वबोधोत्तरं गवयत्वजात्यवच्छिन्ने गोत्वादिव्यापकात् गवयो गवयपदवाच्य इत्याकारः। क्वचिच्च व्याकरणात् यथा कर्मणि द्वितीया कर्तरि प्रत्ययैपदमित्यानुशासनात् कर्मत्वादौ द्वितीयादेः। क्वचित् कोशादपि यथा "गुणे शुक्लादयः पुंसि गुणिनि क्लीबे तद्वति"। "तृणीमः शिशरो जडः। चूर्णे क्षोदः सक्तुमिश्रपिष्टयो भक्ष्यमाकुले" इत्यादि कोशेभ्यः शुक्लादौ शुक्लादिशब्दस्य। क्वचिदिरवादपि यथा पचति पाकं करोतीति तस्यार्थकवाक्यात् क्रियादौ तिङादेः। क्वचित् प्रसिद्धार्थशब्दसामानाधिकरण्यादपि यथा नीरूपस्पर्शवान् वायुर्निस्पर्शमूर्त्तिमान् इत्यादौ रूपशून्यस्पर्शवदादिषु वाय्वादिपदस्य। वायुत्वादिजातेरतीन्द्रियत्वेन स्वरूपतत्तद्वच्छिन्नस्याप्रसिद्धितया तत्र शक्तिग्रहाभावात् यथा वा "वसन्तत्वाच्छ्रुतां कन्यां दद्यान्नः कुक्कुरः स्मृतः" इत्यादावुक्तरीत्या कन्यादानादिषु कुक्कुरादिपदस्य। वटकारतरो मधुरं रौति पिक इत्यादिकन्तु न युक्तपसङ्गक्रमेण शक्तिग्रहस्योदाहरणं तिङर्थे धर्मिणभेदेन नानार्थान्वयस्याव्युत्पन्नत्वात् प्रत्यक्षसिद्धकोकिलत्वजात्यवच्छिन्न एव शाब्देन पिकशब्दस्य शक्त्यवच्छेदात्। क्वचिद्व्याकरणेनापि यथा यवपदस्य कुक्षिमतो स्वेच्छानां दीर्घशूके च शिष्टानां व्यवहारादेकमात्रशक्तेः परिच्छेत्तुमशक्यत्वात् नानार्थत्वस्य चान्याय्यत्वात् यवमयसङ्कर्भवतीति श्रुतौ यवपदस्यार्थसन्देहे "वसन्ते सर्वशस्यानां जायते पलशातनम्। सोदमानास्तु तिष्ठन्ति यवाः क्षत्रियशालिनः" इति विश्वप्रकाशकृता प्रवर्त्तमानाद्व्याकरणेनाद्दीर्घशूक एव यवपदस्य शक्तिग्रहः। यथा वा स्वाराज्यकामोऽग्निष्टोमेन यजेतेत्यादिविधिशेषीभूतेभ्यः "यज्ञ दुःखेन संभिन्नं न च ग्रस्तमनन्तरम्। अभिलाषोपनीतं च तत्सुखं स्वःपदास्पदम्" इत्यादिवाक्येभ्यः स्वरादिपदस्य"।

शक्तिधर पु० शक्तिं धरति ध-अच्। १कार्त्तिकेये २सामर्थ्यधरे त्रि० "शक्तिधरः कुमारः" इति रघुः। शक्ति-क्विप् ६त०। शक्तिशब्दादयोऽप्यत्र।

शक्तिपर्ण पु० शक्तिरिव पर्णं यस्य। सप्तपर्णे जटा०।

शक्तिपाणि पु० शक्तिः पाणौ यस्य। कार्त्तिकेये हला० शक्तिहस्तादयोऽप्यत्र। [शक्त्या योद्धरि।

शक्तिहेतिक पु० शक्तिर्हेतिः प्रहरणास्त्रं यस्य कप्।

श(स)नु पु० व०व० श(ष)च-क्वनु (वाहु) अश्वादिपृष्ठे